

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله عقیده اسلام ۱۳

ایمان به روز قیامت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على
رسول الله و على آله و اصحابه الى يوم الدين و
اما بعد :

مسلمان ایمان دارد که زندگی دنیا روزی به پایان می‌رسد، که بعد از آن خورشید طلوع نخواهد کرد. آنگاه زندگی بعدی انسان در سرای آخرت آغاز می‌شود، خداوند، در آن روز تمام مخلوقاتش را دوباره زنده می‌کند و برای محاسبه اعمال آنها، همه را در میدان محشر گرد می‌آورد، نیکان را با نعمت‌های سروری در بهشت، پاداش می‌دهد و بدان را با عذاب توهین آمیز، در دوزخ کیفر خواهد داد.

قبل از فرا رسیدن آن روز، علایم و نشانه‌هایی بروز خواهند کرد مانند ظهور دجال، آمدن یاجوج و ماجوج، نازل شدن حضرت عیسی علیه السلام، خروج دابۀ الأرض، طلوع خورشید از غروب و...

بعد از آن، صور فناء دمیده می‌شود و تمام موجودات زنده بیهوش شده و می‌میرند، سپس صور دوم که صور بعث و زنده شدن نام دارد، دمیده می‌شود، آنگاه همه موجوداتی که از آغاز خلقت جهان تا پایان آن، روزگاری در این عالم زندگی کرده‌اند، دوباره زنده می‌شوند و در محضر پروردگار حضور بهم می‌رسانند، بعد نامه‌های اعمال و پرونده‌های هر کدام، به آنها داده می‌شود، برخی پرونده‌های خود را به دست راست، و بعضی دیگر به دست چپ تحویل می‌گیرند، ترازوی عدالت الهی شروع بکار می‌کند.

و محاسبه انسانها، آغاز می‌گردد، پل صراط را بر روی دوزخ نصب می‌کنند.

و سرانجام، این معرکه بسیار مهم، با ورود بهشتیان به بهشت، و دوزخیان به دوزخ، خاتمه خواهد یافت.
این عقیده و باور مؤمن نشأت گرفته از دلایل عقلی و نقلی بی‌شماری است که بشرح آنها می‌پردازیم.

دلایل نقلی:

۱ - خداوند در آیات ۲۶ و ۲۷ سوره الرحمن در این باره چنین فرموده است:

۲ - «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو

الْجَلَلِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾» (غیر از ذات یگانه خداوند،

همه موجودات عالم (زنده و غیر زنده) روی زمین،

از بین خواهند رفت)

در آیات ۳۴ و ۳۵ سوره انبیاء می‌فرماید:

«وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخَلْدَ أَفَلَا يَن مَّتَّ فَهُمْ
الْحَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ
وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾»

«(ای پیامبر!) ما برای هیچ انسانی پیش از تو زندگی جاویدان قرار نداده‌ایم، (آنان که انتظار مرگ تو را دارند و با مرگ

تو اسلام را پایان یافته می‌دانند) اگر تو بمیری، ایشان جاودانه می‌مانند؟! هر کسی (موجود زنده‌ای) مزه مرگ را می‌چشد،

ما شما را با سود و زیان و خوبی و بدی (در زندگی دنیا)

کاملاً آزمایش می‌کنیم، و سرانجام به سوی ما بر گردانیده

می‌شوید (کیفر و پاداش اعمال خود را می‌بینید)».

«وقتی (درها) برای آمدن یاجوج و ماجوج گشوده شوند، آنها شتابان از هر بلندی و ارتفاعی می گذرند (و موجب پریشانی و هرج و مرج در زمین می شوند)، (در آن هنگام) وعده راستین (خدا که روز قیامت است) نزدیک می شود، و بناگاه (چنان وحشی سراسر وجود کافران را فرا می گیرد که) چشمهایشان از حرکت باز می ایستد».

در آیات ۵۷ تا ۶۱ سوره زخرف، می فرماید:

«وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ (۵۷) وَقَالُوا آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ (۵۸) إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ (۵۹) وَكُلُّ نَشْأَةٍ لَّجَعَلْنَاهُ مِنْكُمْ مَلَكًا فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ (۶۰) وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ»

«و چون [آفرینش] فرزند مریم مثل زده شد، آن گاه قومت از آن بانگ [به ریشخند] برداشتند. و گفتند: آیا معبودان ما بهترند یا او. [آن مثل را] برای تو جز از روی جدال نزدند حق این است که آنان گروهی ستیزه جویند. او (عیسی علیه السلام) جز بنده ای نیست که بر او انعام کرده ایم و او را برای بنی اسرائیل مایه عبرتی گردانیدیم. و اگر می خواستیم به جای شما فرشتگانی قرار می دادیم که در زمین جانشین شوند. و به یقین او (حضرت عیسی) نشانه ای برای قیامت است پس هرگز درباره آن (قیامت) شک نکنید و از من پیروی کنید. راه راست این است».

در آیات ۶۸ تا ۷۰ سوره زمر، می فرماید:

«وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (۵۱) وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجَاءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (۵۲) وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ (۵۳)»

«در صور دمیده خواهد شد و تمام کسانی که در آسمانها و زمین هستند، می میرند، مگر کسانی که خدا بخواهد (آنانرا تا زمانی دیگر زنده بدارد) سپس بار دیگر در آن دمیده می شود، بناگاه همگی (جان می گیرند) و به پا می خیزند و می نگرند، زمین (محشر) با نور (تجلی) خداوند روشن می شود و کتاب (نامه اعمال هر کسی بدستش) نهاده می شود، و پیامبران و گواهان حاضر می شوند، و راست و درست در میان مردم داوری می گردد، و اندک ستمی در حق کسی نخواهد شد، و خدا (از هر کس دیگری) بهتر می داند که آنان چه کارهایی کرده اند».

و در آیه ۴۷ سوره انبیاء می فرماید:

«وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ (۴۷)»

«و ما ترازوی عدل و داد را در روز قیامت خواهیم نهاد، و اصلاً بهیچ کسی ستمی نمی شود و اگر به اندازه دانه خردلی (کار نیک یا بدی انجام گرفته باشد) آنرا حاضر و آماده

می سازیم (و کیفر و پاداش آنرا می دهیم) و ما برای محاسبه اعمال (گفتار و کردار) شما کافی خواهیم بود».

در آیات ۱۳ تا ۳۴ سوره الحاقه، می فرماید:

«فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ (۱۳) وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً (۱۴) فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ (۱۵) وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ (۱۶) وَعَمِلُوكَ عَلَىٰ أَرْجَائِكُمْ (۱۷) وَحُمِلَ عَرْشُ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَنِيَّةٌ (۱۸) يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنْكُمْ حَافِيَةٌ (۱۹) فَأَمَّا مَنْ أَوْقَتْ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ (۲۰) فَيقُولُ هَٰؤُلَاءِ أَقْرَأُوا كِتَابِيَةَ (۲۱) إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلْقٍ حِسَابِيَةَ (۲۲) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (۲۳) فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ (۲۴) قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ (۲۵) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ (۲۶) وَأَمَّا مَنْ أُوْقَتْ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ (۲۷) فَيقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَةَ (۲۸) وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَةَ (۲۹) يَلَيْتَنِي كَانَتْ الْقَاضِيَةَ (۳۰) مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَةُ (۳۱) هَلَكْتُ عَنِّي سُلْطَانِيَةَ (۳۲) خَذُوهُ فَعْلُوهُ (۳۳) ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ (۳۴) ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ (۳۵) إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ (۳۶) وَلَا تَحْضُرُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ (۳۷)»

«هرگاه برای اولین بار در صور دمیده شود، زمین و کوهها از جا کنده شوند و یکباره درهم کوبیده و متلاشی می شوند. در آن هنگام است که آن واقعه (بزرگ قیامت در جهان)

رخ می دهد و آسمان از هم می شکافد و می پراکند و سست و نا استوار می گردد، و فرشتگان در اطراف و کناره های آسمان (آن روزی) قرار می گیرند، و در آن روز، هشت فرشته عرش پروردگارت را بر فراز سر خود، بر می دارند (حمل می کنند). در آن روز، شما در پیشگاه خداوند (برای رسیدگی به اعمالتان) حاضر می شوید و چیزی از کارهای مخفی و پنهان شما، پوشیده نمی ماند، و اما هر کسی که نامه اعمالش به دست راست او داده شود، (فریاد شادی سر می دهد) و می گوید: ای مردم! نامه اعمال مرا بپذیرید و بخوانید، من (در دنیا) یقین داشتم که (در این روز) با حساب و کتاب اعمال خود روبرو می شوم، پس او در زندگی رضایت بخشی خواهد بود، در این باغ و الای بهشت بسر خواهند برد که میوه های آن در دسترس است، (به آنها گفته خواهد شد) در برابر کارهایی که در روزگاران گذشته (در دنیا) انجام داده اید، بخورید و بنوشید، گوارایتان باد، و اما کسی که نامه اعمالش بدست چپش داده شود، می گوید: ای کاش هرگز نامه اعمالم بمن داده نمی شد، و هرگز نمی دانستم که حساب من چیست، ای کاش! همان مرگ پایان بخش عمرم می بود. دارایی من نه سودی بحالم بخشید و به درد (بیچارگی امروزم) نخورد، قدرتم از دستم رفت، (آن وقت است که خدا به فرشتگان نگهبان دوزخ دستور می دهد که) او را بپذیرید و به غل زنجیرش کشید، سپس او را در دوزخ بیندازید، آنگاه او را با زنجیری آهنی که ۷۰ ذراع (متر) طول دارد، ببندید، چرا که او به خداوند بزرگ، ایمان نیاورده بود و مردم را به دادن خوراک به افراد بیبنا، تشویق نمی کرد.

سرانجام، در آیات ۶۸ تا ۷۱ سوره مریم درباره احوال معاد و جهان آخرت، می فرماید: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثًّا ۖ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ۖ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ۖ وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ۖ﴾
 «ای محمد! سوگند به ذات پروردگارت، هر آینه کافران را همراه با شیاطین گرد می آوریم، سپس ایشان را (اطراف) دوزخ با خواری و ذلت حاضر می کنیم، بعد کسانی را که در برابر خدا سرکش تر از دیگران بوده اند، جدا می کنیم، بعد از آن، ما می دانیم که چه کسانی از میان آنها بیشتر برای سوختن در آتش، اولویت دارند، (دقیقا افراد گستاخ را انتخاب می کنیم، و در این گزینش هیچگونه اشتباهی رخ نخواهد داد) همه شما انسانها (بدون استثناء) وارد دوزخ می شوید، (مؤمنان برای عبور و دیدن، و کافران برای دخول و ماندن) این امر حتمی است و فرمان قطعی خداوند می باشد».

۳ - رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیز درباره احوال قیامت، سخن گفته است. در روایتی که امام احمد و بخاری و مسلم، نقل کرده اند، می فرماید: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ: يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَكَانَهُ» (قیامت نخواهد آمد مگر زمانی که یک شخص هنگام عبور از کنار قبر

شخص دیگر، آرزو کند. ای کاش صاحب این قبر من می بودم»
 و در روایتی دیگر که امام مسلم آن را ذکر کرده است، می فرماید: «إِنَّ السَّاعَةَ لَا تَكُونُ حَتَّى تَكُونَ عَشْرُ آيَاتٍ خَسَفٌ بِالشَّمْسِ وَالْمَشْرِقِ وَخَسَفٌ بِالنُّجُومِ وَخَسَفٌ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَالدَّجَالُ وَدَابَّةُ الْأَرْضِ وَيَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَطُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدْنٍ تَرَحَّلُ النَّاسَ وَنَزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ» (تا زمانی که ده علامت، آشکار نشود، قیامت نخواهد آمد، خسوف در مشرق، خسوف در مغرب، خسوف در جزیره العرب، دود فراگیری که همه عالم را تیره و تار خواهد کرد، آمدن دجال، خروج دابۀ الارض، طلوع آفتاب از غرب، آتشی که از اقصا نقاط عدن می آید و مردم با دیدن آن، از جایی به جای دیگر کوچ می کنند، و نازل شدن حضرت عیسی علیه السلام).

در حدیثی دیگر که در صحیح مسلم آمده، چنین می فرماید: «دجال در میان امت من ظاهر می شود و بمدت چهل (روز یا ماه یا سال) می ماند، بعد خداوند، عیسی بن مریم را که شبیه عروۀ بن مسعود رضی الله عنه است می فرستد، آن حضرت با دجال مبارزه می کند و او را از میان می برد، سپس مردم بمدت چهل سال طوری زندگی می کنند که بین دو نفر از آنها کوچکترین برخوردی که موجب رنجش آنها از یکدیگر شود، روی نمی دهد، بعد به خواست خدا، باد سردی از جانب شام خواهد وزید، در اثر آن کلیه کسانی که یک ذره ایمان یا خیر خواهی در دلهایشان وجود داشته باشد، می میرند، و اگر کسی برای نجات خود در شکاف

کوهی پنهان شود، آن باد او را تعقیب می کند، و از بین می برد، فقط مردم شرور و بی ارزش و درنده خویی که خوبی و بدی برایشان یکسان است، باقی می ماند، آنگاه شیطان در برابر آنها ظاهر می شود و می گوید: به سخنان من گوش کنید، مردم می گویند: تو از ما چه می خواهی؟ شیطان آنها را به پرستش بتها دعوت می کند، و آنها مدتی را در عیش و عشرت بسر می برند، بعد از آن، صور دمیده می شود، هر کس که صدای آنرا بشنود، بسوی آن توجه می کند، اولین کسی که صدای صور را می شنود، شخصی است که مشغول تمیز کردن حوض شتر خود می باشد، او بیهوش می شود و بعد تمام مردم با شنیدن آن بیهوش می شوند (میمیرند) بعد باران آرامی مانند شبنم می بارد، در اثر آن اجساد متلاشی شده انسانها بحالت اولیه خود بر می گردند. بعد صور دوم که صور بعث (یا زنده شدن) نام دارد، بصدا در می آید، آنگاه مردم سراز قبرها بیرون می آورند و پریشان به اطراف خود نگاه می کنند، سپس فرمان می رسد که مردم در صحرای محشر در پیشگاه خداوند حاضر شوند، و چگونگی به انجام رسانیدن مسولیت خود را بیان کنند، بعد ندا می رسد که دوزخیان جدا شوند، می پرسند، دوزخیان چه کسانی و چه تعدادی هستند؟ پاسخ می آید که از هر هزار نفر، ۹۹۹ نفر اهل دوزخ اند، آن روز، چنان سهمگین و خطرناک است که زنان، حامله سقط جنین می کنند و کودکان از ترس، پیر می شوند، و در آن روز، همه اسرار نهان، آشکار می شود.

در حدیثی دیگر که مسلم روایت کرده، می فرماید: «قیامت بر پا نمی شود، مگر روزی که همه مرد، شرور باشند.

در حدیثی دیگر، می فرماید: «میان دمیدن دو صور، چهل (روز یا هفته یا ماه یا سال) فاصله وجود دارد، بعد بارانی می بارد و انسانهای مرده مانند سبزیجات از زمین می رویند (از قبرها بیرون می آیند) تمام بدن انسان جز قسمت آخر ستون فقراتش، می پوسد، آفرینش دوباره انسان، روز قیامت از همان قسمت باقی مانده ستون فقراتش، صورت می گیرد. (مسلم).

نقل است که روزی آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حال ایراد خطبه، خطاب به حاضران، فرمودند: «ای مردم! روز قیامت شما سر لخت و پا لخت حشر می شوید، نخستین کسی که لباس می پوشد، حضرت ابراهیم علیه السلام می باشد. عده ای از افراد امت مرا حاضر می کنند و در سمت چپ نگاه می دارند. من می گویم: پروردگارا! آنان از یاران من بودند. بمن می گویند: تو نمی دانی که بعد از رفتن تو، آنها دست به چه اعمالی زدند!» (مسلم). در حدیثی دیگر که درباره شرح حال روز قیامت است، می فرماید: «روز قیامت هیچ بنده ای مادام که به چهار سؤال، جواب ندهد، اجازه تکان خوردن و رفتن ندارد.

- ۱- عمرش را چگونه و در انجام دادن چه کارهایی گذرانده است؟
- ۲- به علمی که داشته، چقدر عمل کرده است؟
- ۳- مالش را از چه راهی بدست آورده و صرف چه راهی کرده است؟

۴ - بدنش را در انجام چه کارهایی پیر و فرسوده کرده است؟». (ترمذی و مسلم).

در حدیثی دیگر، درباره حوض کوثر که از جریانات قیامت است، می فرماید: «بزرگی حوض کوثر (حوض من) به اندازه مسافت یک ماه است. آبش از شیر، سفیدتر و از مشک و گلاب، خوشبوتر است. پیاله های آن، در کثرت مانند ستاره های آسمان اند. هر کس یکبار از آن آب بنوشد، هرگز تشنه نخواهد شد». (بخاری، مسلم، ابن ماجه).

در روایتی دیگر آمده است که روزی عایشه صدیقه ل گریست. آنحضرت صلی الله علیه وسلم پرسید چرا گریه می کنی؟ گفت: بیاد دوزخ افتادم، گریه ام گرفت. بعد از آن حضرت سؤال کرد آیا شما در آن روز بیاد همسرانتان می افتید؟ آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود: بلی. غیر از سه جا که در آن احوال، هیچکس بیاد کسی دیگر نمی افتد.

- ۱- هنگامی که پرونده اعمال انسانها توزیع می شود.
  - ۲- جایی که اعمال انسان محاسبه می شود، هر کس در این فکر است که آیا اعمال نیکش بر اعمال بدش می چربد یا خیر.
  - ۳- زمانی که پل صراط بر متن دوزخ نصب می شود تا زمان عبور کردن و گذشتن از آن».
- (ابو داوود). در روایتی دیگر، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم می فرماید: «هر پیامبری یک دعای مستجاب دارد. هر کدام از پیامبران پیشین، دعای خود را در حق امتش از خدا،

خواسته است. اما من دعای خود را برای شفاعت اتمم در روز قیامت، نگهداشته‌ام».

و در حدیثی دیگر می‌فرماید: «من سالار فرزندان آدم هستم. روز قیامت، قبل از همه از قبر بیرون می‌آیم. و نخستین شفاعت کننده‌ای که شفاعتش پذیرفته می‌شود خواهم بود. و نیز پرچم حمد و ستایش پروردگار در روز قیامت، در دست من خواهد بود. با وجود این، بر هیچ کس فخرفروشی نمی‌کنم».

در روایت دیگر، آنحضرت صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «هر کس روزی سه بار بهشت را از خدا بخواهد، بهشت می‌گوید: خداوند! او را داخل بهشت گردان. و هر کس روزی سه بار از دوزخ پناه جوید، دوزخ می‌گوید: خداوند! او را از دوزخ پناه بده».

دلایل عقلی:

۱ - خداوند توانایی دوباره زنده کردن انسانها را در روز قیامت به نحو شایسته‌ای داراست. زیرا کسی که بار اول بدون هیچگونه الگویی انسان را آفریده است، نه تنها توانایی دوباره زنده کردن آنها دارد، بلکه این کار برایش از خلق اولیه آن بمراتب آسانتر است.

۲ - در داشتن اعتقاد به معاد و حساب و کتاب روز قیامت، هیچ مشکل عقلی وجود ندارد. زیرا عقل انسان، فقط برخی از پدیده‌ها مانند اجتماع ضدین یا نقیضین را محال می‌داند. در حالی که اعتقاد به معاد

و محاسبه اعمال، به دور از اجتماع ضدین و التقای نقیضین می‌باشد.

۳ - حکمت آشکار الهی در مورد دخل تصرف در مخلوقاتش در تمام عرصه‌های زندگی، نداشتن عقیده به زندگی بعد از مرگ را محال می‌داند. زیرا حکمت الهی، جهت برقراری عدل، اقتضا می‌کند که پس از مرگ، باید حیاتی دیگر وجود داشته باشد تا در پرتوی آن، انسان نتایج اعمال خوب و بد خود را ببیند.

۴- وجود زندگی دنیا و سعادت و شقاوتهای آن، دلیل گویایی بر وجود و حقانیت زندگی دیگری است که در آن خیر و عدل و کمال و سعادت باشد. زیرا سعادت و شقاوت زندگی دنیا، نمونه بسیار کوچکی از سعادت و شقاوت زندگی آخرت است. و تفاوت آن با دنیای آخرت، مانند تفاوت نقشه ساختمان، با یک ساختمان بسیار زیبا و مجلل که ساخته شده است، می‌باشد.

**وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله
وصحبه أجمعین.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.**